

Elżbieta Sowula-Skrzyńska*, Anna Borecka*, Grzegorz Skrzyński**,
Justyna Żychlińska-Buczek**

*Instytut Zootechniki – PIB w Krakowie,

**Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

WPLYW ZRÓŻNICOWANYCH ŹRÓDEŁ WSPARCIA NA KSZTAŁTOWANIE EFEKTÓW EKONOMICZNYCH GOSPODARSTW PRODUKUJĄCYCH ŻYWIEC WOŁOWY

*THE INFLUENCE OF DIFFERENT SUPPORT SOURCES
ON BEEF FARM ECONOMIC RESULTS*

Słowa kluczowe: dopłaty, przychody, koszty, produkcja wołowiny

Key words: payments, income, costs, beef production

Abstrakt. Celem badania była ocena efektywności ekonomicznej oraz określenie roli dopłat w kształtowaniu dochodu gospodarstw produkujących żywiec wołowy. Badaniami zostało objętych 95 gospodarstw utrzymujących bydło mięsne w południowej Polsce. Na podstawie wyników stwierdzono, że uzyskiwane przez badane gospodarstwa wsparcie finansowe w głównej mierze decyduje o wysokości uzyskiwanych przychodów, a tym samym o dodatnim wyniku ekonomicznym prowadzonej działalności rolniczej, szczególnie w regionach o rozdrobnionej strukturze obszarowej, słabych związkach z rynkiem i niskiej intensywności produkcji.

Wstęp

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) i objęcie instrumentami wsparcia finansowego gospodarstw regionu o rozdrobnionej strukturze obszarowej, słabych związkach z rynkiem i niskiej intensywności produkcji ogranicza procesy marginalizacji społeczno-gospodarczej [Rakowska, Wojewódzka-Wiewiórska 2010]. Zjawiskiem korzystnym, z punktu widzenia polskich rolników, był szybszy wzrost przychodów niż kosztów produkcji. Miał on swoje źródło m.in. w postępie technicznym i w zastępowaniu droższych środków produkcji tańszymi, a także w postępujących przemianach agrarnych i wzrastającej towarowości produkcji rolniczej. Skutkuje to tym, iż następuje powolna poprawa sytuacji dochodowej warunków życia rodzin rolniczych, głównie w grupie gmin położonych w górach, rolnicy zaś z gmin znajdujących się na nizinach doceniają głównie wpływ zagospodarowania ziemi oraz doinwestowania w zakresie sprzętu [Wigier 2007].

Celem badania była ocena efektywności ekonomicznej oraz określenie roli „dopłat” w kształtowaniu dochodu gospodarstw produkujących żywiec wołowy.

Material i metodyka badań

Badaniami zostało objętych 95 gospodarstw utrzymujących bydło mięsne w południowej Polsce. Do gromadzenia danych opracowano kwestionariusz. Pozyskane dane przypisano do trzech grup w zależności od wielkości produkcji żywca wołowego:

- grupa I – gospodarstwa produkujące do 50 dt,
- grupa II – gospodarstwa produkujące 51-100 dt,
- grupa III – gospodarstwa produkujące powyżej 101 dt.

Badania prowadzono w 2011 r. metodą ankiety bezpośredniej. Na podstawie pozyskanych danych analizowano strukturę obszarową gospodarstw, strukturę wsparcia finansowego gospodarstw oraz efektywność ekonomiczną. Do analizy wyników wykorzystano metodę statystyki opisowej, a uzyskane wyniki przedstawiono w formie tabelarycznej. Wyniki pozwoliły na wyliczenie mierników efektywności ekonomicznej tych gospodarstw, a tym samym określenie udziału unijnego wsparcia w kształtowaniu się ich przychodu. Dochód rolniczy i nadwyżkę bezpośrednią obliczono zgonie z przyjętą przez IERiGŻ PIB metodyką liczenia nadwyżki bezpośredniej dla działalności rolniczej [Augustianska-Grzymek i in. 2000].

Tabela 1. Charakterystyka gospodarstw produkujących żywiec wołowy
Table 1. The beef farm characteristics

Liczba krów/Cow number	Wielkość gospodarstwa/ Farm size	Zasiewy i uprawy ogółem/ Total crops	Użytki zielone/ Grassland	Inne/ Other*	powierzchnia własna / owned area		powierzchnia dzierzawiona/ area leased	W tym of which:		liczba pracujących w gospodarstwie/number of farm workers	żywiec wołowy/ beef cattle production dt	
					%	lata		wiek właściciela/ farmerage	lata			
19,92	66,93	42,50	29,62	3,46	67,94	32,06	Gospodarstwa razem/Farms total				78,57	
9,65	35,76	16,23	18,39	1,25	Produkcja żywca do 50 dt/Livestock production, up to 50 dt						2,14	78,57
19,92	76,07	54,64	19,31	3,28	61,90	38,10	Produkcja żywca od 51 do 100 dt/Livestock production from 51 to 100 dt				2,00	30,57
43,86	111,40	67,89	37,64	6,67	67,15	32,85	Produkcja żywca powyżej 100 dt/Livestock production exceeding 100 dt				2,10	73,01
												197,18

*inne: las, odłogi, sady/other: forest, fallow land, orchards

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Wyniki

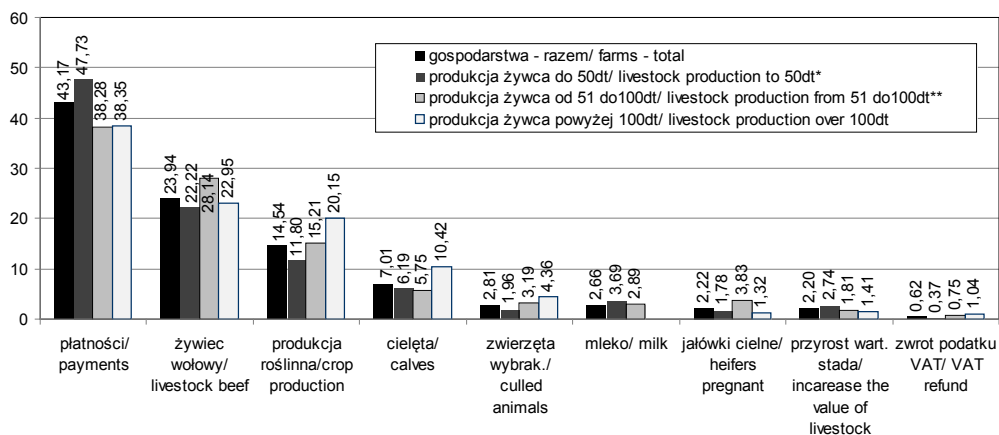
Wielkość obszaru gospodarstwa jest nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej. Powierzchnia, na której funkcjonuje gospodarstwo, determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odbicie w uzyskanych przychodach, a tym samym dochodach [Zegar 2000].

W tabeli 1 zamieszczono charakterystykę gospodarstw produkujących żywiec wołowy, głównie krowy ras typowo mięsnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa, w którym utrzymywano bydło mięsne, wynosiła około 69,93 ha i była bezpośrednio skorelowana z wielkością produkcji żywca, która dla całego regionu stanowiła średnio 78,57 dt. Oznacza to, że wraz ze wzrostem produkcji żywca wielkość gospodarstwa rosła i w III grupie wynosiła średnio 111,40 ha. Największą powierzchnią zasiewów w stosunku do całego gospodarstwa charakteryzowały się gospodarstwa grupy II, w których stanowiła ona średnio 67,10% całej powierzchni. Najwięcej użytków zielonych odnotowano w grupie najmniejszych gospodarstwach (I); i stanowiły one średnio aż 48,09% całej powierzchni gospodarstwa. Również w tej grupie gospodarstwa odnotowano, iż rolnicy w przeważającej części gospodarowali na ziemi własnej (73,75%), a dzierżawili tylko jej niewielką część 26,25%. Powierzchnia dzierżawy wzrastała wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa. Właścicielami gospodarstw zajmujących się produkcją wołowiny byli rolnicy mający średnio 44 lata i zatrudniający średnio 2,14 osoby (pełnozatrudnionej). W dużych gospodarstwach (grupa III) zatrudnienie to było wykorzystywane najbardziej efektywnie, tzn. w przeliczeniu na 1 osobę produkowano około 80 dt żywca – w gospodarstwach grupy I średnio 15 dt.

W badanych gospodarstwach wysokość przychodów (rys. 1) kształtowana była przez różnego rodzaju dopłaty i subwencje, sprzedaż żywca wołowego oraz nadwyżki produkcji roślinnej.

Przychody z tytułu dopłat stanowiły średnio 43,17% i były najwyższą pozycją w całej strukturze przychodów, niezależnie od skali produkcji. Jeżeli jednak uwzględnimy wielkość produkcji, to zauważamy, że wsparcie finansowe kierowane kanałami pozarynkowymi było najbardziej widoczne (47,73%) w najmniejszych gospodarstwach produkujących do 50 dt żywca rocznie.

Sprzedaż żywca wołowego w strukturze przychodów w zależności od skali produkcji wahała się od 22,22% w grupie I do 28,14% w grupie II i była drugim najważniejszym elementem składowym przychodów, co świadczyć może o dużej specjalizacji tych gospodarstw. Podkreślić należy, że produkcja wołowiny była głównym kierunkiem produkcji we wszystkich badanych gospodarstwach.

* inne przychody < 0,5%: sprzedaż żywca innych gatunków zwierząt, dodatkowa praca, usługi agroturystyczne, sprzedaż koni/other income < 0,5%: sale of other livestock, additional work, agritourism services, sale of horses

** inne przychody < 0,15%: sprzedaż kwoty mlecznej/other income < 0,15%: sale of milk quota

Rysunek 1. Struktura przychodów w badanych gospodarstwach

Figure 1. The income composition of the investigated farms

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Dowodzi to, że gospodarstwa o tym kierunku produkcji, ze względu na niskie ceny skupu i wysokie koszty produkcji generowałyby straty gdyby nie różnego rodzaju dopłaty z UE. Znaczącą pozycję w strukturze przychodów zajmowały wpływy z tytułu sprzedaży nadwyżki z produkcji roślinnej, wynoszącej średnio 14,54% w całej strukturze przychodów.

Uzyskiwane przez badane gospodarstwa dopłaty w głównej mierze decydowały o wysokości uzyskiwanych przychodów, a tym samym o dodatnim wyniku ekonomicznym prowadzonej działalności rolniczej. Jeżeli przyjrzemy się strukturze wsparcia (tab. 2), to stwierdzimy, że jednolita płatność obszarowa byłagłówną składową struktury, średnio wynosiła 44,96% i otrzymywały ją wszystkie (95) badane gospodarstwa. Drugą pozycję prawie równorzędnie zajmuje UPO oraz płatność zwierzęca – średnio 12%. Na uwagę zasługują środki płynące na modernizację gospodarstw, wynoszące średnio 6,65%. Należy podkreślić, iż z tych środków korzystały głównie średnie gospodarstwa, produkujące od 50 do 100 dt rocznie żywca. Z tego wsparcia w tej grupie gospodarstw skorzystało około 12% gospodarstw. Modernizacją nie były zainteresowane małe gospodarstwa, skupiające swoją uwagę na rolnictwie ekologicznym i ekstensywnym i otrzymujące z tego tytułu aż 14% w stosunku do całości wsparcia. W tej grupie rolnictwem ekologicznym lub ekstensywnym zajmowało się aż 40% gospodarstw.

Należy stwierdzić, że rolnicy utrzymujący bydło mięsne (a także owce) byli najbardziej kreatywną grupą jeśli chodzi o pozyskiwanie różnorodnych funduszy, mogących poprawić konkurencyjność i dochodowość ich gospodarstw.

Każdy podmiot gospodarczy, w tym także gospodarstwo rolne, aby się rozwijać potrzebuje inwestycji. To właśnie one decydują o jego rozwoju i są warunkiem jego istnienia w realiach współczesnej gospodarki rynkowej. Poziom inwestycji w polskich gospodarstwach jest relatywnie niski. Jest to uwarunkowane z jednej strony biernością tych podmiotów, z drugiej – brakiem własnych środków finansowych, które można byłoby przeznaczyć na ten cel. Z tego względu objęcie polskich gospodarstw systemem dopłat bezpośrednich stworzyło szansę na poprawę sytuacji ekonomicznej gospodarstw, a tym samym na zwiększenie poziomu inwestycji w tej grupie podmiotów [Marks-Bielska, Babuchowska 2010].

Jednak większość pozyskanych środków finansowych (tab. 3) rolnicy przeznaczyli na zakup środków produkcji. W zależności od skali produkcji wydatki wahały się to od 28,49 do 39,18% (średnio 32,73%). Wydatki bieżące oraz modernizacja gospodarstwa pochłaniały średnio około 20% otrzymanego wsparcia, przy czym gospodarstwa w grupie I na modernizację przeznaczały zaledwie 8,42%, a na bieżącą konsumpcję aż 29,16%. Odwrotną sytuację odnotowano w dużych gospodarstwach grupy III, produkujących powyżej 100 dt żywca wołowego rocznie (tab. 3).

Na zakup lub uzupełnienie parku maszynowego i wyposażenia technicznego gospodarstwa przeznaczały się średnio 13,43% otrzymanych dopłat. W badanych gospodarstwach rolnicy zadeklarowali, iż z tych środków pokrywali również spłatę kredytów (5,16%), zakup zwierząt (2,41%), ziemi (1,24%) oraz rozbudowę gospodarstwa (4,45%).

Tabela 2. Struktura dotacji w badanych gospodarstwach (%) oraz liczebność gospodarstw otrzymujących wsparcie finansowe
Table 2. The subsidy payments in the investigated farms (%) and the number of households receiving financial support

Nazwa wsparcia/Support program	Gospodarstwa – razem/ Farms total		Produkcja żywności do 50 dt/ Livestock production, up to 50 dt		Produkcja żywności od 51 do 100 dt/Livestock production, from 51 to 100 dt		Produkcja żywności powyżej 100 dt/Livestock production, exceeds 100 dt	
	płatność/ payment	gospodarstwo/ farm	płatność/ payment	gospodarstwo/ farm	płatność/ payment	gospodarstwo/ farm	płatność/ payment	gospodarstwo/ farm
JPO – system jednolitej płatności obszarowej/SAPS – single area payment scheme	44,96	100,00	41,51	100,00	37,00	100,00	52,57	100,00
UPO – krajowe uzupełniające płatności bezpośrednie/ CNDP – complementary national direct payments	11,95	87,37	10,32	83,67	13,34	96,00	12,15	85,71
Płatność do krów i owiec/Payments for cattle and sheep	0,25	9,47	0,81	16,33	0,07	4,00	-	-
Płatność zwierzęcia/Animal payment	12,60	93,68	14,61	95,92	10,51	88,00	12,61	95,24
Ułatwienie startu młodym rolnikom/Young farmer support	1,07	1,05	-	-	3,79	4,00	-	-
Moder. gospodarstw rolnych/Farm modernisation	6,65	5,26	-	-	13,30	12,00	6,81	9,52
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów/Farmer and forest owner advisory services	0,03	1,05	-	-	0,10	4,00	-	-
ONW – obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania/Payments to less-favoured areas (LFA)	9,10	70,53	12,04	71,43	9,70	80,00	6,70	57,14
Zwrot akcyzy za paliwo/Refund of diesel fuel excise duty	2,80	32,63	2,56	32,65	1,66	24,00	3,71	42,86
Materiał siewny do siania lub sadzenia/Seed for planting	0,39	8,42	0,94	8,16	0,22	12,00	0,12	4,76
Płatność cukrowa/Sugar payment	0,84	3,16	0,37	2,04	1,40	4,00	0,79	4,76
Doplaty do uprawy roślin motylkowych i strączkowych/ Subsidies for Legumes	0,01	1,05	-	-	-	-	0,02	4,76
Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważ./Package 1. Sustainable agriculture	0,69	3,16	0,09	2,04	2,35	8,00	-	-
Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne/Package 2. Organic farming	4,01	34,74	7,19	40,82	1,54	28,00	3,46	28,57
Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone/Package 3. Extensive permanent grasslands	2,58	25,26	6,56	34,69	1,99	20,00	0,26	9,52
Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami „Natura 2000”/ Package 4. Protection of endangered bird species and natural habitats outside of “Natura 2000” areas	0,79	3,16	0,61	2,04	2,16	8,00	-	-
Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach „Natura 2000”/ Package 5. Protection of endangered bird species and natural habitats in “Natura 2000” areas	0,31	1,05	1,06	2,04	-	-	-	-
Pakiet: Ochrona gleb i wód/Package 8. Soil and water protection	0,98	17,89	1,33	14,29	0,87	28,00	0,82	14,29

Źródło: obliczenia własne

Source: own study

Tabela 3. Rozdysponowanie otrzymanych dopłat
Table 3. The allocation of received payments

Modernizacja gospodarstwa/Farm modernization	Rozbudowa gospodarstwa/Farm expansion	Splata kredytu/ Credit repayment	ziemi/land		zwierząt/animal		Zakup/Purchase produkcji/production equipment		prod./production means		Bieżące wydatki/ Current expenditure	
21,56	4,45	5,16	1,24	2,41	Gospodarstwa razem/Farms total							19,02
					Produkcja żywca do 50 dt/Livestock production, up to 50 dt							
8,42	0,90	4,10	3,10	4,90								32,73
			Produkcja żywca od 51 do 100 dt/Livestock production, from 51 to 100 dt									39,18
23,49	9,48	8,00	0,00	0,75								32,47
			Produkcja żywca powyżej 100 dt/Livestock production, exceeding 100 dt									12,76
29,28	3,55	4,00	0,79	1,80								28,49

Źródło: obliczenia własne

Source: own study

Tabela 4. Dochodowość badanych gospodarstw
Table 4. The profitability in the investigated beef farms

Wyszczególnienie/Specification	Jedn./ Units	Gospodarstwa razem/ Farms total	Produkcja żywca /Livestock production		
			do 50 dt / up to 50 dt	51 do 100 dt/ from 51 to 100 dt	
Przychody całego gospodarstwa/Farm income		361 165,78	78 727,22	223 237,23	717 641,45
Wartość produkcji/Production value		65 679,99	22 091,67	51 291,80	114 423,33
Dopłaty i inne subsydia/Payments		73 609,17	41 836,68	79 220,05	141 065,36
Koszty bezpośrednie – na 1 kg żywca/Direct costs per kg of live animal	zł/rok/ PLN/year	5,82	6,45	5,15	5,30
Nadwyżka bezpośrednia – na 1 kg żywca/Gross margin per kg of live animal		1,62	3,02	2,30	1,70
Koszty pośrednie – na 1 kg żywca/Indirect costs per kg of live animal		5,58	5,78	5,22	6,01
Dochód z działalności – na 1 kg żywca/Operating income per 1 kg livestock		-7,96	-6,50	-5,74	-9,36
Dochód z działalności z dopłat – na 1 kg żywca/Operating income with payments per 1 kg livestock		2,34	3,37	5,44	0,27
Wzrost dochodu/Agricultural income increase	zł/kg/ PLN/kg	10,30	9,87	11,18	9,63
Cena żywca wolowego/Beef cattle price		5,66	5,81	5,23	5,91

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Wyrazem efektów ekonomicznych oraz nakładów, które poniosły gospodarstwa produkujące żywiec wołowy był osiągnięty przez nie dochód z działalności oraz dochód z działalności z dopłatami (tab 4). Oceniając efektywność ekonomiczną w badanych gospodarstwach stwierdzono, że najdrożej produkowały małe gospodarstwa, w których koszty bezpośrednie sięgały 6,45 zł/kg. Dochód z działalności w przeliczeniu na 1 kg żywca we wszystkich gospodarstwach wahał się od -9,36 zł/kg do -5,74 zł/kg. Dochody całego gospodarstwa przyjmowały one wartości dodatnie. Ich wysokości nie wynikała jednak z produkcji wołowiny, gdyż ta przynosiła straty, ale różnego rodzaju dopłat, które otrzymali rolnicy jako rekompensatę poniesionych kosztów produkcji. Wsparcie to spowodowało wzrost dochodów w gospodarstwach nawet o około 10 zł na kilogramie wyprodukowanego żywca wołowego.

Należy podkreślić, że uzyskiwane przez badane gospodarstwa wsparcie finansowe w głównej mierze zadecydowało o wysokości uzyskanych przychodów, a tym samym o dodatnim wyniku ekonomicznym prowadzonej działalności rolniczej, szczególnie w regionach o rozdrobnionej strukturze obszarowej, słabych związkach z rynkiem i niskiej intensywności produkcji.

Literatura

- Augustyńska-Grzymek I., Goraj L., Jarka S., Pokrzywa T., Skarżyńska A.** 2000: Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych. FAPA, Warszawa.
- Marks-Bielska R., Babuchowska K.** 2010: Funkcjonowanie systemu dopłat bezpośrednich w Polsce i w innych krajach UE. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 1-11.
- Rakowska J., Wojewódzka-Wiewiórska A.** 2010. Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych. Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Wigier M.** 2007: Bilans i strategia. [W:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE. *Nowe Życie Gospodarcze*, 9 grudnia., 21-23.
- Zegar J.S.** 2000: Dochody gospodarstw chłopskich w okresie transformacji (na przykładzie gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną). IERiGŻ-PIB, Warszawa, 27.

Summary

The article evaluates the economic efficiency and the role payments in determining the income of beef farms in southern Poland. The study is based on the survey data from 95 beef farms. Production costs and agricultural income per kg of beef are calculated. Farms are assigned to three groups depending on the size of beef production. Direct costs per kg beef are 5,82 PLN. The calculated operating income with subsidies per kg of beef is 2,34 PLN. If operating income does not include payments its value is negative.

The payments and subsidies obtained by farms largely determined the positive economic result of farms. The subsidies included the area payments: the SAPS (single area payment scheme), the CNDP (complementary national direct payments), the LFA subsidies, payments under agri-environmental programs.

Adres do korespondencji:

dr inż. Elżbieta Sowuła-Skrzyńska
Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
Dział Technologii, Ekologii i Ekonomiki Produkcji Zwierzęcej
ul. Krakowska 1
32-083 Balice
e-mail: elzbieta.sowula@izoo.krakow.pl